

Book Review : การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน

ศุภชัย เสถียรหมั่น^{*}

Suphachai Sathianman

หนังสือเรื่อง “การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน” ของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เล่มนี้เริ่มเรื่องด้วยการวิพากษ์แนวทางการพัฒนาประเทศตามแบบตะวันตกซึ่งตั้งอยู่บนหลักการใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ การสร้างความเป็นชาติ และการดำเนินเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ว่าเป็นแนวทางที่ล้มเหลว เพราะเป็นวิธีการพัฒนาแบบตายตัวไม่คำนึงถึงวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศ โดยอาจารย์ฉัตรทิพย์ได้นำเอาแนวคิดของนักคิด สำนักเกิวยโต, Karl Marx, Max Weber และ Friedrich Nietzsche พร้อมด้วยแนวคิดชุมชนในประเทศรัสเซีย เยอรมนี ลาตินอเมริกา อินเดีย และจีน มาเป็นข้อสนับสนุนการวิพากษ์ดังกล่าว

นอกจากนั้นท่านยังได้เล่าถึงการพัฒนาประเทศไทยโดยแบ่งเป็น 4 ยุค เริ่มจากแนวคิดในยุคก่อน พ.ศ. 2475 ในยุคนี้แม้ว่าจะมีการนำเอาเทคโนโลยีและระบบการค้าแบบทุนนิยมจากตะวันตกแต่ก็ไม่ได้มีการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรมมากนัก อีกทั้งยังคงรักษาความเข้มแข็งของรัฐและวัฒนธรรมจารีตแบบศักดินาไว้ด้วยแนวคิดที่ว่าประชาชนยังไม่พร้อมสำหรับการปกครองแบบประชาธิปไตย ยุคที่สองคือช่วงการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เกิดแนวคิดประชาธิปไตยนิยมโดยคณะราษฎร ซึ่งมีแนวคิดในการสร้างชาติจากประชาชน มองว่าการประกอบเศรษฐกิจควรเป็นไปสหกรณ์แบบกระจายอำนาจให้บทบาทแก่เกษตรกร แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการดังกล่าว ยุคที่สามคือยุคแห่งแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เริ่มตั้งแต่มีการรัฐประหารจนกระทั่งปี พ.ศ. 2520 โดยช่วงต้นมีการต่อสู้และช่วงชิงอำนาจทางอุดมการณ์ระหว่างทุนนิยมและสังคมนิยมทำให้ความคิดเกี่ยวกับชุมชนกระทั่งทศวรรษที่ 2520 นักพัฒนาได้ไปลองใช้ชีวิตกับชาวบ้านจึงพบว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีการประกอบขึ้นมาจากชุมชนชาวบ้าน ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้วเรียกว่า วิถีแห่งหมู่บ้านไทย ดังนั้นการจะพัฒนาชุมชนต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชนและในปลายทศวรรษแนวคิดนี้ก็ถูกนำมาเป็นแนวคิดหลัก อีกทั้งในยุคนี้ผู้เชี่ยวชาญได้ย้ำความสำคัญว่าสังคมไทยมีระบบชุมชนเป็นแกนกลาง และในยุคสุดท้ายตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน เป็นแนวคิดทางเลือกคู่ขนานของการทำให้ทันสมัยแต่คงจารีตไว้ด้วย เนื่องจากวิกฤตเศรษฐกิจในปีพ.ศ. 2540 ทำให้ตระหนักถึงปัญหาของการพยายามเป็นทุนนิยมแบบสุดโต่ง จากสิ่งที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 2500 กล่าวคือ ผลประโยชน์ไปตกอยู่กับคนกลุ่มเดียว ส่วนเศรษฐกิจและการเกษตรชนบทก็ถูกละทิ้ง ขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติก็ถูกทำลาย ชาวบ้านไม่มีที่ดินทำกินเลยต้องเข้าไปบุกรุกทำลายป่า หนุ่มสาวต้องเข้าเมืองมาขายแรงงาน สถาบันชุมชนถูกระทบกระเทือน และปัญหาเหล่านี้ก็เป็น สาเหตุให้เหล่านักวิชาการให้ความสนใจกับการพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้น

¹ นักศึกษาหลักสูตรเศรษฐศาสตรบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

^{*} Corresponding Author: Email: sathiarman.s@gmail.com

ข้อเสนอแนวคิดในการพัฒนาประเทศของศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

อาจารย์ฉัตรทิพย์เห็นพ้องกับแนวคิดการปกครองของคณะราษฎรที่ว่าด้วยการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เน้นให้ราษฎรที่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนมีการจัดการปกครองและเศรษฐกิจด้วยตนเอง เพราะท่านมองว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเป็นครอบครัวและสังคมชุมชนสูงมาก แม้จะอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยมที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านการผลิตและการแข่งขันที่สูงขึ้น อีกทั้งสังคมชุมชนดังกล่าวยังเป็นสังคมที่ดำรงอยู่ในวัฒนธรรมไทย มีความเป็นมิตร และมีความเอื้อเฟื้อแก่กัน ซึ่งอาจารย์ฉัตรทิพย์ได้กล่าวไว้ว่า เหตุที่เป็นนั้น อาจเพราะที่ตั้งของไทยมีภาวะเอื้ออำนวยคือ มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหนาแน่นของประชากรต่ำ อีกสาเหตุหนึ่งคือวัฒนธรรมของสังคมไทยมีความเชื่อเรื่องธรรมชาติอย่างเหนียวแน่น และสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธซึ่งมีหลักคำสอนที่เน้นให้มีความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เคารพรักบุพการี และผู้มีพระคุณ ซึ่งคำสอนเหล่านี้สอดคล้องกับวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นท่านจึงได้เสนอแนวทางในการพัฒนาประเทศไทยด้วยระบบแนวคิดชุมชน เพราะระบบชุมชนเป็นระบบที่มีความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงสังคมเศรษฐกิจของไทย โดยเฉพาะสังคมเกษตรกรรมที่มีการกระจายการผลิตสู่พืชเศรษฐกิจอื่นๆ มีการแปรรูปผลผลิตการเกษตรและหัตถกรรม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสนับสนุนให้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มการผลิตและบริการอื่นๆ และทำให้เครือข่ายชุมชนสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แรงงานในชุมชนมีอิสระในการประกอบอาชีพที่ตนเองถนัด ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะค่อยๆกลืนหายไปกับสิ่งต่างๆที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนไปอย่างช้าๆ โดยที่คนในชุมชนอาจจะรู้หรือไม่รู้ตัวก็ตาม ขณะเดียวกันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เข้ามาในประเทศก็จะมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคมชุมชนให้กลายเป็นชุมชนสมัยใหม่ได้อย่างรวดเร็ว

บทปริทัศน์

จากข้อเสนอของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประเทศไทยตามแนวคิดชุมชน ผู้ปริทัศน์มองว่าข้อเสนอดังกล่าวได้สร้างทางเลือกในการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนอีกทางหนึ่ง นอกเหนือจากแนวทางหลักซึ่งยึดมั่นอยู่กับการเดินตามรอยประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะประเทศแถบตะวันตก ซึ่งพบว่าประสบความสำเร็จในด้านการพัฒนา การกระจายรายได้และโอกาสอย่างเท่าเทียมเนื่องจากขาดความสนใจต่อการทำความเข้าใจลักษณะและวิถีสังคมของประเทศตน เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และพยายามเข้าร่วมในกระบวนการโลกาภิวัตน์จนขาดเสถียรภาพ แม้จะมีบทเรียนจากวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นก็ยังคงยึดตามแนวทางเดิม ยิ่งทำให้ซ้ำเติมปัญหาของความเหลื่อมล้ำให้ขยายใหญ่ขึ้น อาทิ ในด้านการถือครองทรัพย์สิน การศึกษา การครองชีพ เป็นต้น (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2556) อีกทั้งการพัฒนาดังกล่าวยังละเลยภาคชุมชนหรือการมีส่วนร่วมของประชาชน

แต่กระนั้นข้อเสนอของอาจารย์ฉัตรทิพย์ก็ยังมีข้อให้ขบขั้มอยู่มาก เนื่องมาจากการอธิบายความเป็นชุมชนไทยตามแนวคิดของท่านยังติดมาความคิดและภาพลักษณ์ความดั้งเดิมแบบไทย ซึ่งมองชนบทว่ามีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย น่าใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขกับธรรมชาติ ไร้ความขัดแย้ง บริสุทธิ์ ตรงไปตรงมา และไม่แสวงหาผลกำไร แต่จากการศึกษาของ ปูรินทร์ นาคสิงห์ และคณะ (2560) อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2559) และ Riggs et. Al (2008) พบว่า ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปมากจากอดีตเพราะสังคมชนบทมีการปรับตัว

ด้วยการรับเอาเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่และการพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีระบบเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้นและซับซ้อนทำให้เกษตรกรได้กลายมาเป็นผู้ประกอบการที่รู้จักจัดสรรผลประโยชน์ตัวเองผ่านการรวมกลุ่มและการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนภายนอก อาทิ หน่วยงานราชการทั้งระดับประเทศและระดับท้องถิ่น หน่วยงานเอกชน เป็นต้น เพื่อพึ่งพาความสัมพันธ์ดังกล่าวในการแสวงหารายได้ นอกจากนั้นยังพบว่าสังคมชนบทได้มีการออกไปทำงานนอกภาคการเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ไม่ได้เป็นแค่ชวานากึ่งกรรมกรดังเช่นในอดีต สถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชนบทผ่านการรับเอาวัฒนธรรมการบริโภคจากภายนอกชุมชน การรับรู้ข่าวสารการเมืองเฉกเช่นชนชั้นกลางในเมือง มีการเสนอนโยบายต่อภาครัฐและการเลือกผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเอง (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2557) จะเห็นว่าผลการศึกษาข้างต้นได้ทำทฤษฎานคิดเกี่ยวกับสังคมชุมชนของอาจารย์ฉัตรทิพย์อย่างมาก และกระตุ้นให้เราตระหนักได้ว่า หากเรายังคงต้องการพัฒนาตามตัวแบบชุมชนของอาจารย์ฉัตรทิพย์อยู่ มันมีความจำเป็นอย่างมากที่ต้องใคร่ครวญวิวาทะที่เกี่ยวข้องกับ เศรษฐกิจชุมชน ภาคการเกษตรและภาคชนบทไทยเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่สอดคล้องสภาพการณ์ปัจจุบันมากขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและประเทศต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การปริทัศน์หนังสือครั้งนี้ผู้เขียนต้องขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นรชิต จิรสิทธิ์ธรรม เป็นอย่างสูงที่ได้ให้คำปรึกษาแก่ผู้เขียนจนกระทั่งงานในครั้งนี้เสร็จสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2557). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองในชุมชนชนบท และการปรับตัวของชวานา. *วารสารพัฒนาสังคม*, 16(1), 29-63.
- ปุนินทร์ นาคสิงห์, กังสตาล เขาวัววัฒนกุล, ชลิตา บัณฑิตวงศ์ และอังกร หงษ์คณานูเคราะห์. 2560. ชนบทที่เปลี่ยนผ่านและการปรับตัวในการดำรงชีพของเกษตรกร: กรณีศึกษา “ชุมชนเกษตรกรรม” ที่ จ.นครปฐม. *วารสารวิจัยสังคม*, 40(2), 77-106.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ. (2556). *โครงการ “สู่สังคมไทยเสมอหน้า การศึกษาโครงสร้างความมั่งคั่งและโครงสร้างอำนาจเพื่อการปฏิรูป”*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2559). *ลืมนตาอ้าปาก จาก “ชวานา” สู่ “ผู้ประกอบการ”*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- Riggs, J., Veeravongs, S., Veeravongs, L. & Rohitarachoon, P. (2008). Reconfiguring rural spaces and remaking rural lives in central Thailand. *Journal of Southeast Asian Studies*, 39 (3), 355 – 381.

ข้อกำหนดสำหรับผู้เขียนในการส่งบทความเพื่อตีพิมพ์

การเตรียมต้นฉบับผลงานที่รับตีพิมพ์ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

1. ต้นฉบับพิมพ์ด้วยกระดาษ A4 พิมพ์หน้าเดียว ระยะบรรทัด 1 เท่า (Single Space) พร้อมระบุเลขหน้าและตั้งระยะขอบกระดาษ ขอบบน 1 นิ้ว ขอบซ้าย 1.25 นิ้ว ขอบขวา 1.25 นิ้ว
2. ชื่อบทความ ต้องมีทั้งชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 18 point ตัวหนา กึ่งกลางหน้ากระดาษ
3. บทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
บทคัดย่อภาษาไทย ให้ใช้คำว่า “บทคัดย่อ” ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 18 point ตัวหนา กึ่งกลางหน้ากระดาษ ส่วนเนื้อหาของบทคัดย่อ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 point จัดแบบกระจายให้สม่ำเสมอ จำนวนไม่เกิน 300 คำ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ให้ใช้คำว่า “Abstract” ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 18 point ตัวหนา กึ่งกลางหน้ากระดาษ ส่วนเนื้อหาของบทคัดย่อ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 point จัดแบบกระจายให้สม่ำเสมอ จำนวนไม่เกิน 300 คำ
4. เนื้อหา
  - 4.1 เนื้อหาของต้นฉบับของบทความวิจัยและบทความวิชาการ มีความยาวไม่เกิน 15 หน้า กระดาษ A4 (รวมบทคัดย่อ เนื้อหา และเอกสารอ้างอิง)
  - 4.2 เนื้อหาหัวเรื่อง ภาษาไทย ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 18 point ตัวหนา ส่วนเนื้อหาภาษาอังกฤษ ใช้ตัวอักษร Time New Roman ขนาด 12 point ตัวหนา
  - 4.3 เนื้อหาบทความภาษาไทยให้ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 point และเนื้อหาบทความภาษาอังกฤษให้ใช้ตัวอักษร Time New Roman ขนาด 11 point จัดแบบกระจายให้สม่ำเสมอ
5. ให้ใช้ระยะห่างระหว่างบรรทัด (Line Space) 1 บรรทัด
6. ข้อมูลในส่วนเชิงบรรณ
  - 6.1 ข้อมูลผู้เขียน ให้ระบุ ชื่อ-นามสกุลของผู้เขียนทุกคน (ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ) ตำแหน่งหน่วยงานที่สังกัด E-mail หรือหมายเลขโทรศัพท์ โดยใช้หมายเลขกำกับตามลำดับและให้ใส่เครื่องหมาย * เป็นตัวยกกำกับท้ายชื่อผู้แต่งหลัก (Corresponding Author) ภาษาไทยใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 point และภาษาอังกฤษ ให้ใช้ตัวอักษร Time New Roman ขนาด 10 point
  - 6.2 ส่วนประกอบอื่นหรือแหล่งที่มาของบทความ เช่น แหล่งทุนให้นำไปไว้ในส่วนของกิตติกรรมประกาศ
7. การอ้างอิงเอกสารให้ลงรายการเอกสารอ้างอิงเป็นภาษาอังกฤษ หากอ้างอิงเอกสารที่เขียนเป็นภาษาไทยให้ลงรายการอ้างอิงเป็นภาษาอังกฤษและบอกไว้ในวงเล็บว่า (In Thai) กรณีที่เอกสารอ้างอิงนั้นไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและชื่อเรื่องเป็นภาษาอังกฤษ ให้ใช้หลักเกณฑ์การแปลความหมายของชื่อเป็นภาษาอังกฤษตามประกาศของราชบัณฑิตยสถาน อนึ่งกองบรรณาธิการจะไม่พิจารณาตีพิมพ์บทความที่มีการอ้างอิงเอกสารเป็นภาษาไทย และการอ้างอิงเอกสารใช้รูปแบบ APA Style (American Psychology Association) ทั้งหมด

ดั่งตัวอย่าง

ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). ชื่อหนังสือ. ครั้งที่พิมพ์. สถานที่พิมพ์. สำนักพิมพ์.

เช่น

Duncan, G.J., & Brooks-Gunn, J. (Eds.). (1997). **Consequences of Growing Up Poor**. New York: Russell Sage Foundation.

Chancharate N. (2556). **Corporate Finance**. Khon Kaen: Khon Kaen Printing. (InThai)

บทความในหนังสือ (หนังสือรวมบทความหลายเรื่องผู้แต่งหลายคน)

ชื่อผู้เขียนประจำบท. (ปีพิมพ์). ชื่อบทความ. ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ). ชื่อหนังสือ. (หน้า -). สถานที่พิมพ์. สำนักพิมพ์.

เช่น

O'Neil, J. M., & Egan, J. (1992). Men's and Women's Gender role journeys: methaphor for healing, transition, and transformation. In B. R. Wainrib (Ed.). **Gender issues across the life cycle** (pp.107-123). New York: Springer

ผู้แต่งตั้งแต่ 2-3 คนลงรายการชื่อผู้แต่งทุกคน ดังนี้

ชื่อผู้เขียนบทความคนที่ 1, คนที่ 2, คนที่ 3. (ปีพิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร, ปีที่(ฉบับที่), เลขหน้า.

เช่น

Keller, T.E., Cusick, G.R., & Courtney, M.E. (2007). Approaching the transition to adulthood: distinctive profiles of adolescents aging out of the child welfare system. **Social Services Review**, 81(1), 53-67.

ผู้แต่งมากกว่า 3 คนขึ้นไป ให้ลงรายการชื่อผู้แต่ง 3 คนแรก และคนอื่น ๆ

เช่น

Tiwasing, S., Kaewrcha, S., ... et al. (2010). The study of audiovisual service development at Central Library, Academic Resources Center, Khon Kaen University in fiscal year 2009. **Information**. 17(1), 8-17. (In Thai)

การอ้างอิงข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีพิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ค้นข้อมูลวันเดือนปีทีค้น./จาก/URL

เช่น

Bernstein, M. (2002). **10 tips on writing the living web a list apart: for people who make website**, 149. Retrieved May 2, 2006, from <http://www.alistapart.com/articles>

Derdkhuntod, N. (2010). **E- saan information service**. Retrieved October 8, 2010, from http://www.ibrarianmagazine.com/VOL3/NO4/esaan_kku.htm (In Thai)

สำหรับบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสารบริหารธุรกิจและการบัญชีจะต้องเป็นบทความที่ไม่เคยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่นๆ การละเมิดลิขสิทธิ์ถือเป็นการผิดชอบของผู้ส่งบทความโดยตรง การเผยแพร่ต่อไปต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์

คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น
เปิดสอนระดับปริญญาตรี โท เอก ดังนี้

ระดับปริญญาตรี

- หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต
วิชาเอกการจัดการ วิชาเอกการเงิน วิชาเอกการตลาด
วิชาเอกการจัดการธุรกิจบริการและการจัดงาน
  - หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต
สาขาวิชาการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
  - หลักสูตรบัญชีบัณฑิต
สาขาการบัญชี
-

ระดับปริญญาโท

- หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการโลจิสติกส์
  - หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการตลาด
  - หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการเงิน
  - หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการนวัตกรรมการท่องเที่ยว ไม้ซ์ และบริการ
  - หลักสูตรบัญชีมหาบัณฑิต
-

ระดับปริญญาเอก

- หลักสูตรบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต (DBA)
- หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการนวัตกรรมการท่องเที่ยว ไม้ซ์ และบริการ

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น 123 ถ.มิตรภาพ อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40002
โทรศัพท์ 0-4320-2100 มือถือ 09-9465-5115 ภายใน 44770
E-mail: kkuprinting@hotmail.com Website: <http://home.kku.ac.th/printingkku/>